

Index Copernicus

ISSN 2413-2578

ICV 2014: 29.63

Міністерство освіти і науки України

**Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

**Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ
(педагогічні науки)**

Збірник наукових праць

**В и п у с к 7
Том 1**

Кам'янець-Подільський
„Медобори-2006”
2016

УДК 376 (082)

ББК 74.30

А-43

Рецензенти:

В.А. Гладуш

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та корекційної освіти Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Марек Палюх

доктор габілітований гуманітарних наук Жешувський університет м. Жешув, Польща.

М.І. Супрун

доктор педагогічних наук, професор кафедри психопедагогіки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

В.М. Лабунець

доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія

В.І. Бондар, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної АПН України; **О.М. Вержиховська**, кандидат педагогічних наук, доцент; **О.В. Гаврилов**, кандидат психологічних наук, доцент (науковий редактор); **О.П. Глоба**, доктор педагогічних наук, професор; **Е. Кулеша**, доктор педагогічних наук, професор; **С.П. Миронова**, доктор педагогічних наук, професор; **Л.М. Руденко**, доктор психологічних наук, професор; **В.М. Синьов**, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної АПН України (голова редакційної колегії); **Є.П. Синьова**, доктор психологічних наук, професор; **В.І. Співак**, кандидат психологічних наук, доцент; **С.В. Федоренко**, доктор педагогічних наук, професор; **Л.І. Фомічова**, доктор психологічних наук, професор; **О.П. Хохліна**, доктор психологічних наук, професор; **Шевцов А.Г.**, доктор педагогічних наук, професор; **М.К. Шеремет**, доктор педагогічних наук, професор; **Д.І. Шульженко**, доктор психологічних наук, професор.

Друкуються за ухвалою Вченої ради

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 3 від 31 березня 2016 року)*

А-43 Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т.1. - 452 с.

ISSN 2413-2578

ICV 2014: 29.63

У збірнику наукових праць висвітлюються актуальні питання корекційної освіти, представлено широкий спектр наукових пошуків та практичних доробок вітчизняних та закордонних дослідників. Показані особливості організації та проведення навчально-виховної, корекційної-розвивальної та реабілітаційної роботи з різними віковими групами осіб з порушеннями психофізичного розвитку як в умовах дошкільних, шкільних та позашкільних спеціальних закладів, так і в процесі інклюзивного навчання та сімейного виховання.

Збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань України і в міжнародну базу Index Copernicus.

Збірник наукових праць адресується спеціалістам в галузі корекційної освіти, докторантам та аспірантам, усім, хто цікавиться сучасними проблемами та перспективами розвитку корекційної педагогіки та спеціальної психології.

ISSN 2413-2578

ICV 2014: 29.63

Наказом Міністерства освіти і науки України під №455 від 15.04.2014 р. збірник наукових праць «Актуальні питання корекційної освіти» включено до переліку наукових фахових видань України.

УДК 376 (082)

ББК 74.30

© Автори статей, 2016

Index Copernicus

ISSN 2413-2578

ICV 2014: 29.63

Ministry of Education and Science of Ukraine

Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University

National Pedagogical Drahomanov University

**ACTUAL PROBLEMS
OF THE
CORRECTIONAL EDUCATION
(pedagogical sciences)**

Collection of scientific papers

Issue 7

Volume 1

Kamyanets-Podilsky

“Medobory-2006”

2016

UDC 376 (082)
LBC 74.30
A-43

Editors:

V.A. Gladush

Marek Palukh

M.I. Suprun

V.N. Labunets

Doctor of pedagogy, professor, Head of the Chair of pedagogy and correctional education of Dnipropetrovsky National Oles Gonchar University.
Doctor of humanities of Zheshuv University, Republic Poland.
Doctor of pedagogy, professor of psychopedagogy of National Pedagogical M.P. Dragomanov University.
doctor of pedagogical sciences, professor, dean of the Faculty of Education of Kamyanets-Podilsky National Ivan Ohienko University.

Editorial board

V.I. Bondar, Doctor of pedagogy, professor, existing member of National APS of Ukraine; **O.M. Vershykhovska**, Ph. Doctor of pedagogy, associate professor; **O.V. Gavrylov**, Ph. Doctor of psychology, associate professor (science editor); **O.P. Globa**, Doctor of pedagogy, professor; **E. Kulesha**, Doctor of pedagogy, professor; **S.P. Myronova**, Doctor of pedagogy, professor; **L.M. Rudenko**, Doctor of psychology, professor; **V.M. Synyov**, Doctor of pedagogy, professor, existing member of National APS of Ukraine (Head of Editorial board); **Y.P. Synyova**, Doctor of psychology, professor; **V.I. Spivak**, Ph. Doctor of psychology, associate professor; **S.V. Fedorenko**, Doctor of pedagogy, professor; **L.I. Fomichova**, Doctor of psychology, professor; **O.P. Khohlina**, Doctor of psychology, professor; **A.H. Shevtsov**, Doctor of pedagogy, professor; **M.K. Sheremet**, Doctor of pedagogy, professor; **D.I. Shulzhenko**, Doctor of psychology, professor.

*In press on the authority of Scientific board
of Kamyanets-Podilsky National Ivan Ohienko University
(protocol №3 dated March 31, 2016)*

A-43 Important issues of correctional education (pedagogical sciences): Collection of scientific papers: Issue 7. In 2 v./ edited by V.M. Synyov, O.V. Gavrylov – Kamyanets-Podilsky: PP Medobory-2006, 2016 – V. 1. – 452 p.

ISSN 2413-2578

ICV 2014: 29.63

The collection of scientific works highlights important issues of correctional education, presenting wide spectrum of scientific researches and practical investigations of native and foreign scientists. It contains specialties of organization and development of educational, correctional and developing, and rehabilitative work with different age groups of persons with violations of psychophysical development in the conditions of pre-school, school and after-school special institutions, and in the process of inclusive education and family fostering.

The scientific collection addresses itself to specialists in the sphere of correctional education, doctoral and post-graduate and all who are interested in modern problems and prospects of the development of correctional pedagogy and special psychology.

ISSN 2413-2578

ICV 2014: 29.63

By order of Ministry of education and science of Ukraine №455 dated 15.04.2014, the collection of scientific works «Important issues of correctional education» is included into the numeration of professional editions of Ukraine.

UDC 376 (082)
LBC 74.30

© Authors of the articles, 2016

Список використаних джерел

1. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / В.А. Кисличенко. – К., 2011. – 20 с.; 2. Ткачова В.В. Про деякі проблеми сімей, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку // Дефектологія. - 1998. - №9- 4;

References

1. Kyslychenko V.A. Logopedichnui suprovid sim'i, v yakiy vuhovuetsa dutuna z porushennamu movlenna. : avtoref.dis. ...kand.ped.nauk : 13.00.03 / V.A.Kyslychenko. - K., 2011. - 20 s.; 2. Tkachova V.V. Pro deyaki problemi simey, yakі vuhovuyut ditey z vidhilennyami u rozvitku // Defektologiya. - 1998. - №9 -4;

Received 28.01.2016

Reviewed 10.03.2016

Accepted 29.03.2016

УДК 159.996.3:81'233-053.5

К.О. Кібальна
k.kibalna@kubg.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У СІМ'ЯХ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Відомості про автора: Катерина Кібальна, викладач Київського університету імені Бориса Грінченка, Київ, Україна. Email: k.kibalna@kubg.edu.ua

Contact: Kateryna Kibalna, lecturer, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine. Email: k.kibalna@kubg.edu.ua

Кібальна К.О. Особливості діагностики міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. У статті розкрито теоретичні та методологічні підходи до побудови експериментального дослідження міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Проаналізовано наукову психолого-педагогічну літературу з питання сім'ї та внутрішньо сімейних відносин, розглянуто проблеми сім'ї, яка виховує дитину із

особливостями розвитку, визначено підходи до діагностики міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Зазначено, що попри домінування в психології думки про провідну роль родини у становленні і розвитку особистості дитини, досліджень з цієї теми щодо дітей із загальним недорозвитком мовлення на сьогодні не здійснено. Запропонована методика експериментального дослідження міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, включає в себе 2 серії дослідження спрямовані на: виявлення особливостей міжособистісних відносин у родині, з точки зору дитини старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; розкриття батьківського відношення до дитини означеної категорії порушень та їхнього погляду на взаємовідносини у сім'ї. Представлені до використання в психодіагностиці методики дослідження дітей дошкільного віку, такі як «Кінетичний малюнок сім'ї», «Пошта», «Сходінки», та їх батьків – анкета дослідження особливостей емоційної сторони дитячо-батьківських взаємовідносин О.І. Захарової, соціограма «Моя сім'я» (В.В. Ткачової), опитувальник для батьків «Аналіз сімейних відносин» (АВС), а також запропонована авторська розробка – анкета батьківського ставлення до дитини.

У статті представлено детальний аналіз таких психологічних категорій як «сім'я», «міжособистісні (внутрішньо сімейні) відносини» і «батьківське ставлення», що дозволяє нам розглянути проблему індивідуально-особистісного розвитку і становлення в психологічній науці, і дасть можливість виявити особливості міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Ключові слова: сім'я, міжособистісні (внутрішньо сімейні) відносини, батьківське ставлення, дитячо-батьківські стосунки, дошкільний вік, загальний недорозвиток мовлення, психодіагностика, проєктивні методики.

Кибальна К.А. Особенности диагностики межличностных отношений в семьях, воспитывающих детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. В статье раскрыты теоретические и методологические подходы к построению экспериментального исследования межличностных отношений в семьях, воспитывающих детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. Проанализирована научная психолого-педагогическую литературу по вопросу семьи и внутрисемейных отношений, рассмотрены проблемы семьи, воспитывающей ребенка с особенностями развития, определены подходы к диагностике

межличностных отношений в семьях, воспитывающих детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. Отмечено, что несмотря на доминирование в психологии мысли о ведущей роли семьи в становлении и развитии личности ребенка, исследований по этой теме в отношении детей с общим недоразвитием речи в настоящее время не осуществлено. Предложенная методика экспериментального исследования межличностных отношений в семьях, воспитывающих детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи, включает в себя 2 серии исследования направленных на: выявление особенностей межличностных отношений в семье, с точки зрения ребенка старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи; раскрытие родительского отношения к ребенку указанной категории нарушений и их взгляда на взаимоотношения в семье. Представленные к использованию в психодиагностике методики исследования детей дошкольного возраста, такие как «Кинетический рисунок семьи», «Почта», «Лесенка», и их родителей – анкета исследования особенностей эмоциональной стороны детско-родительских взаимоотношений А.И. Захаровой, социограмма «Моя семья» (В.В. Ткачевой), опросник для родителей «Анализ семейных отношений» (АВС), а также предложена авторская разработка – анкета родительского отношения к ребенку.

В статье представлен подробный анализ таких психологических категорий как «семья», «межличностные (внутрисемейные) отношения» и «родительское отношение», что позволяет нам рассмотреть проблему индивидуально-личностного развития и становления в психологической науке и даст возможность выявить особенности межличностных отношений в семьях, воспитывающих детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.

Ключевые слова: семья, межличностные (внутрисемейные) отношения, родительское отношение, детско-родительские отношения, дошкольный возраст, общее недоразвитие речи, психодиагностика, проективные методики.

Kibalna K.A. Features of diagnostics of interpersonal relationships in families with children of the senior preschool age with the general underdevelopment of speech. The article reveals the theoretical and methodological approaches to the construction of an experimental study of interpersonal relationships in families with children of the senior preschool age with the general underdevelopment of speech. Analyzed scientific psychological and pedagogical literature on family and family relations, discussed family problems, which raising a child with special needs, defined approaches to the diagnosis of interpersonal relationships in families with children of the senior preschool age with the general underdevelopment of

speech. It was noted that in spite of the dominance in Psychology the idea that the leading role of the family in the process of development child's personality, research on this topic in relation to children of the senior preschool age with the general underdevelopment of speech is not currently implemented. The proposed methodology of the pilot research of interpersonal relationships in families with children of the senior preschool age with the general underdevelopment of speech, includes 2 series of studies aimed at: revealing the features of interpersonal relationships in the family, from the point of view of a child of the senior preschool age with the general underdevelopment of speech; disclosure of parental attitude to the child with the general underdevelopment of speech and their views on family relationships. Represented for use in psycho-diagnostic's methodology the study of preschool children, such as "Dynamic drawing of a family", "Post office", "Steps", and their parents – the questionnaire of research the features of the emotional side of child-parent relationship O. Zakharova, sociogram "My Family" (V. Tkacheva), the questionnaire for parents "Analysis of family relationships" (ABC) and the proposed authoring – the questionnaire of the parental attitudes to the child.

The article presents a detailed analysis of psychological categories as "family", "interpersonal (intra family) relations" and "parental attitude", which allows us to review the problem of individual development and formation in psychological science and will provide an opportunity to identify the characteristics of interpersonal relationships in families with children with the general underdevelopment of speech of the senior preschool age.

Key words: family, interpersonal (interfamilial) relations, parental attitudes, child-parent relationship, preschool age, the general underdevelopment of speech, psychological diagnostics, projective techniques.

Дослідники у галузі педагогіки (А.С. Макаренко, Б.П. Нікітін та О.О. Нікітіна, Р. Кемпбелл, Б. Спок, М.Г. Стельмахович, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Л.Б. Фесюкова,) та психології (В.М. Дружинін, М. М. Семаго, А. С. Співаковська, В.В. Столін, Е. Счіфер) звертають особливу увагу на механізми виникнення та шляхи вирішення соціально-психологічних проблем в міжособистісних відносинах різних представників сучасного суспільства. Водночас, актуальним аспектом вивчення проблеми міжособистісних сімейних відносин є визначення ролі дитини в сімейній системі, гармонізація її відносин з іншими членами родини.

Відомо, що перший досвід соціальних контактів, що дитина набуває в сім'ї, суттєво впливає на формування у дитини самооцінки та самосвідомості, що визначає її соціальну взаємодію з оточуючими у майбутньому. Як найближче соціальне оточення дитини, родина

задовольняє потреби дитини в доброзичливій увазі; в співробітництві; в повазі; у взаєморозумінні та співпереживанні (Дж. Боулбі, Д. Віннікотт, М. Кляйн, М. Малер, А. Фрейд, Е. Еріксон, М. Ейнсворт).

У зв'язку з означеним сім'я як найважливіший соціальний інститут була предметом досліджень А. Я. Варги, В.М. Дружиніна, О. Конта, С. Мінухіна, Д.Я. Райгородського, В. Сатір, Ч. Фішмана, Е. Фромма, А.Г. Харчева, О.В. Чернікова, К.Г. Юнга та інші.

В. Сатір визначала сім'ю, як первинну соціальну групу суспільства, засновану на подружньому союзі і родинних зв'язках, де вони живуть разом і ведуть домашнє господарство [7].

Водночас А.Я. Варга, Е. Фромм, О.В. Черніков вважали, що сім'я – це складна відкрита соціальна система взаємовідносин її членів, що передають свій досвід взаємодії з навколишнім середовищем, взаємодіють у своїй структурі, ієрархії, в розподілі ролей і функцій та передають один одному досвід взаємодії з навколишнім середовищем [3; 9; 10].

Про важливу роль сім'ї і внутрішньо сімейних стосунків у розвитку дитини зазначають і педагоги, і психологи (В.М. Дружинін, М. М. Семаго, А. С. Співаковська, В.В. Столін, Е. Счіфер). На думку педагогів, родині належить пріоритет у вихованні соціальної і емоційної культури дитини дошкільного віку. Дитина дошкільного віку наслідує поведінку близьких їй людей, переймає їхні манери, запозичує в них спосіб оцінювання людей, подій, речей, засвоює моральні норми, що регулюють поведінку людей у суспільстві.

Дослідження психологів свідчать про те, що батьки є джерелами задоволеності базових психологічних потреб в дитинстві. Тож якщо дитина незадоволена у безпеці це зумовлює цілий арсенал захисних механізмів. Поведінка дорослих для дитини є моделлю захисного реагування, зовнішні прояви якої вона підсвідомо копіює у свої захисні механізми [2; 7].

Результати численних досліджень свідчать, що взаємини в батьківській родині, ставлення до дитини з боку батьків можуть формувати позитивний погляд на світ і самого себе, і, водночас, можуть зумовлювати недостатню самоповагу, недовіру до оточуючих. Процес формування особистості дитини прямо залежить від типу батьківського ставлення до нього [5].

Особливого значення набуває це питання стосовно сімей, які виховують дитину із загальним недорозвитком мовлення.

Проблеми сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями у стані здоров'я, знайшли своє відображення в роботах багатьох вітчизняних психологів, педагогів, психіатрів: Т.О. Власової, Л.С. Виготського, О.М. Граборова, К.К. Грачової, Г.М. Дульнева, М.В. Іпполітової, Ж.І. Шиф та ін.

На думку В.В.Ткачової народження дитини з відхиленнями у розвитку є випробуванням для всіх членів родини, оскільки батьки стикаються з невиправданими надіями щодо дітей, крахом усіх життєвих планів щодо самореалізації. Наявність в сім'ї дитини з важкими порушеннями мовлення призводить до специфічних труднощів у функціонуванні та комунікації усіх членів сім'ї, в якій виховується дитина із особливостями розвитку. У дослідженнях зазначається про особливості дитячо-батьківських стосунків у цих родинах, негативний вплив порушень мовлення на комунікацію і, як наслідок, недостатність спілкування з членами родини, використання батьками дисгармонійних моделей виховання в сім'ї [8].

Аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що попри домінування в психології думки про провідну роль сім'ї у становленні і розвитку особистості дитини, досліджень з цієї теми щодо дітей із загальним недорозвитком мовлення на сьогодні не здійснено. Ми припускаємо, що міжособистісні відносини у сім'ях, які виховують дітей із загальним недорозвитком мовлення, формуються специфічно, з особливостями. З метою перевірки висунутих положень було проведено експериментальне констатувальне дослідження.

Перед констатувальним дослідженням було поставлено таку мету – з'ясувати особливості міжособистісних відносин у сім'ях дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

У відповідності з метою виділено наступні завдання: вивчити особливості взаємодії дітей із загальним недорозвитком мовлення із батьками; з'ясувати специфічні особливості взаємодії дітей із загальним недорозвитком мовлення із сіблінгами; дослідити ієрархію внутрішніх міжособистісних відносин в сім'ях дітей означеної категорії; визначити особливості батьківського ставлення до дитини із загальним недорозвитком мовлення; визначити поведінкові стереотипи батьків у спілкуванні з ними.

Для вирішення поставлених завдань експериментального дослідження було проведено 2 серії експерименту.

Метою *першої серії* було виявлення особливостей міжособистісних відносин у сім'ї, з точки зору дитини старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Її основні завдання полягали у наступному: вивчити особливості взаємодії дітей із загальним недорозвитком мовлення із батьками; визначити сприйняття дитиною свого місця в сім'ї, ставлення дитини до сім'ї в цілому; з'ясувати специфічні особливості взаємодії дітей із загальним недорозвитком мовлення з сіблінгами; дослідити ієрархію внутрішніх міжособистісних відносин в сім'ях дітей означеної категорії.

Ми пропонуємо використовувати варіант методики для молодших дітей. Дослідження проводиться індивідуально з кожною дитиною. В ході проведення методики використовуються 20 листів, з них 10 – з повідомленнями про ставлення дитини до членів сім'ї, інші 10 листів містять повідомлення про ставлення членів сім'ї до дитини (на основі його уявлень). При обробці даних враховується те, як розмежовуються між усіма адресатами листи, з позитивною і з негативною спрямованістю [4].

Дані групувалися за такими критеріями: характер почуттів (позитивні/негативні) дитини до/від членів родини; характер взаємодії (позитивна/негативна) з рідними.

Методика «Сходи» використовується при вивченні самооцінки (Т.Д. Марцинківська). Зміст методики адаптувала В.В. Ткачова для дослідження проблем сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями у розвитку. У результаті модифікації використання даної методики дало нам можливість вирішити наступні завдання: визначити ступінь близькості дитини з рідними; дослідити ієрархію внутрішніх міжособистісних відносин і визначити глибину почуттів, які, на думку дитини, відчувають до неї значущі дорослі.

Хід виконання: методика проводиться з кожною дитиною окремо. На початку бесіди у дитини з'ясовують склад її сім'ї. Потім перед дитиною кладуть бланк, на якому зображена перші сходи. Їй пояснюють, що на верхній сходинці знаходиться вона сама. Після вводять інструкцію "Перед тобою сходи. На верхній сходинці знаходишся ти. Розстав на сходах членів твоєї родини і близьких тобі людей, відповідаючи на запитання: З ким тобі частіше доводиться спілкуватися?" і просять розташувати на сходах членів сім'ї та близьких людей. Після відповіді на перше питання дитині пред'являють другий бланк. Тепер їй пропонують оцінити почуття близьких до неї людей: "Діючи тим же способом, визнач, хто краще до тебе ставиться, і хто більше тебе цінує?" [8].

Основними критеріями оцінювання нами було визначено: розташування членів родини відносно дитини та один одного; відстань між членами сім'ї; коментарі дитини щодо розташування близьких людей; наявність додаткових чи вигаданих рідних.

Друга серія констатувального дослідження була спрямована на визначення батьківського ставлення до дитини із загальним недорозвитком мовлення та їхнього погляду на взаємовідносини у сім'ї. З цією метою було використано анкету дослідження особливостей емоційної сторони дитячо- батьківських взаємовідносин О.І. Захарової [5], соціограму «Моя сім'я» (В.В. Ткачової) [8], опитувальник для батьків «Аналіз сімейних відносин» (АВС) [11] та авторську анкету батьківського ставлення до дитини.

Розглянемо зміст запропонованих методик.

Анкета дослідження особливостей емоційної сторони дитячо-батьківських взаємовідносин. Використання цієї методики, автором якої є О.І. Захарова, дозволяє вирішити такі завдання дослідження: вивчити здатність приймати і співпереживати своїй дитині; визначити провідний емоційний фон взаємодії; з'ясувати здатність до емоційного контакту і взаємодії з дитиною.

Опитувальник містить 66 тверджень, що стосуються особливостей материнської чутливості, відносин до дитини і характеру дитячо-батьківського взаємодії. Для отримання відомостей про склад сім'ї ми використовували протокол [5]. Таким чином, заповнюючи анкету мати (батько) шість разів висловлює ступінь своєї згоди з твердженнями, що стосуються кожної із зазначеної характеристики взаємодії.

Анкета включає 3 блоки, які визначають критерії оцінки особливостей емоційної сторони дитячо-батьківського взаємодії.

У перший (сприймаючий) блок входять характеристики, що відображають особливості розпізнавання емоційного стану партнера взаємодії.

Характер реагування матері (батька) на той чи інший стан визначається її ставленням до дитини. Характеристики, що розкривають це ставлення, також можуть бути об'єднані в самостійну групу і скласти другий (блок відносин) змістовний блок.

Зовнішні особливості поведінки дитини і батьків – такі поведінкові прояви, є інтегративними характеристиками емоційної сторони взаємодії, – становлять третій змістовний блок.

Наявність тверджень, які мають позитивну і негативну спрямованість, дозволяє виявити суперечності у судженнях батьків і підвищує достовірність отриманої оцінки.

Соціограма «Моя сім'я» (В. В. Ткачова). Ця методика є адаптованим варіантом тесту «Сімейна соціограма» Е.Г. Ейдемільера відповідно до завдань дослідження сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями у розвитку. Для цієї методики ми виділили наступні завдання: дослідити ієрархію внутрішніх міжособистісних відносин і ступінь значущості членів родини (дорослий – дитина; найважливіший рідний – інші особи) з точки зору батьків; з'ясувати структуру сім'ї та тих осіб, які не витримали труднощів, пов'язаних з доглядом за хворою дитиною.

У новому варіанті ця методика включає вивчення трьох етапів життя сім'ї: до народження дитини з відхиленнями у розвитку, відразу після її народження і зараз. Такий підхід дозволяє визначити характер динаміки в розвитку конкретної сім'ї (позитивний або негативний). У зв'язку з цим респондент заповнює три бланки: «Моя сім'я до народження проблемної дитини», «Моя сім'я після народження проблемної дитини», «Моя сім'я в даний час». На кожному з бланків намальований круг діаметром 100 мм.

Методика «Моя сім'я» проста і зручна в користуванні. Матір (батька) просять позначити членів своєї сім'ї в кожному колі по черзі. Ніяких інших пояснень довиконання завдання не дають. Така інструкція зобов'язує випробуваного, крім вибору значущих для себе осіб, яких він відносить до своїх рідних, вказати ще і зв'язки між ними [8].

Критеріями для оцінки слугують такі показники: визначення членів родини, тобто тих осіб, яких матір (батько) відносить до даної категорії і черговість їх зображення (наприклад, себе малює першим або останнім); просторове розташування кругів – характер взаємин між членами сім'ї; розмір кругів – значимість даного члена сім'ї для випробуваного.

Опитувальник для батьків «Аналіз сімейних відносин» (АСВ) дитячий варіант. Він дозволяє досліджувати різні порушення процесу виховання, виявити тип патологічного виховання і деякі психологічні причини цих порушень. Це стало підґрунтям для виділення наступних завдань: визначити рівень протекції в процесі виховання дитини у сім'ї; вивчити ступінь задоволення потреб дитини у родині; описати кількість вимог, що пред'являються дитині в сім'ї; визначити нестійкість стилю виховання.

Процедура проведення передбачає створення довірливої атмосфери. Кожен випробуваний одержує текст опитувальника і бланк реєстрації відповідей. Дослідник зачитує інструкцію, яка знаходиться на початку опитувальника, переконується, що опитувані правильно її зрозуміли. У процесі заповнення інструктування або пояснення вже не допускаються.

Опитувальник дозволяє виявляти тільки види патологічного сімейного виховання і не призначений для дослідження параметрів адекватного виховання. У випадках, коли на бланках випробовуваних не діагностується жодна зі шкал, слід зробити як мінімум два висновки: можлива установча модель поведінки досліджуваних; їх виховні дії скоріше відносяться до адекватних, ніж до патологічних [11].

Також нами була розроблена **авторська анкета батьківського ставлення до дитини**, що мала на меті окреслити наступні завдання методики: уточнити змістові характеристики міжособистісних відносин в сім'ях, які виховують дітей із ЗНМ; з'ясувати ступінь обізнаності батьків в інтересах, проблемах їхньої дитини; визначити особливості взаємодії з дітьми в домашніх умовах.

Анкета включає в себе 12 відкритих питань, спрямованих на оцінку ступеня обізнаності батьків в інтересах та потребах своєї дитини: в увазі; в співробітництві; в повазі; у взаєморозумінні та співпереживанні.

Організація і реалізація дослідження міжособистісних відносин у сім'ях відповідно до описаної методики дозволить виділити не тільки особливості міжособистісних відносин у сім'ях дітей старшого

дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, а й дослідити ієрархію значущих членів сім'ї для дитини із загальним недорозвитком мовлення; визначити особливості батьківського ставлення до дитини; з'ясувати наявність поведінкових стереотипів, які застосовуються батьками в процесі спілкування з дитиною із загальним недорозвитком мовлення.

Узагальнення даних дослідження міжособистісних внутрішньо сімейних відносин дозволить виділити їх типи, які будуть базуватись на наступних показниках: значимість даного члена сім'ї для випробуваного; характер взаємин та почуттів, що виникають між членами сім'ї; можливість розпізнавання провідного емоційного фону взаємодії; ступінь обізнаності батьків в інтересах та потребах дитини. Зарубіжними і вітчизняними психологами виділені та описані різноманітні типології дитячо-батьківських відносин: диктат, опіка, невтручання і співробітництво (А.В. Петровський); співпраця, псевдспівпраця, ізоляція, суперництво (О.Т. Соколова); а також види дитячо-батьківської взаємодії в дошкільному віці – гармонійний, конфліктний, дистантний, домінуючий (А.О. Шведовська). Кожен дослідник будує класифікацію відповідно до своїх наукових поглядів, враховуючи при цьому емоційні компоненти виховання, батьківські позиції, способи взаємодії, поведінкові стереотипи. Зокрема, кожен з дослідників робить акцент на одній із сторін взаємодії батьків та дитини. Наші ж уявлення про типи міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей із загальним недорозвитком мовлення, гіпотетичні і в результаті проведення діагностики ми зможемо підтвердити вже існуючі типи або отримати нові.

Список використаних джерел

1. **Бернс Р.С.** Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки / Бернс Р.С., Кауфман С.Х. – Москва: Смысл, 2000. – 146 с.
2. **Боулби Дж.** Детям – любовь и заботу // Психология развития. Хрестоматия / Боулби Дж. – СПб.: Питер, 2001. – с.127-139.
3. **Варга А.Я.** Структура и типы родительского отношения: автореф. дисс. канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / А.Я. Варга – Москва, 1987. – 25 с.
4. **Венгер А.Л.** Психологические рисуночные тесты / А. Л. Венгер. – Москва: Владос-Пресс, 2003. – 160 с.
5. **Захарова Г.И.** Психология семейных отношений: учебное пособие/ Г.И. Захарова – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2009.– 63 с.
6. **Мазурова Н.В.** Влияние внутри семейных отношений на становление патологических черт личности ребенка / Н. В. Мазурова. // Дефектология: научно-методический журнал. – 2005. – №1. – С. 42–47.
7. **Сатир В.** Как строить себя и свою семью: Пер. с англ.: улучш. изд. / В. Сатир — М.: Педагогика-Пресс, 1992. — 192 с.
8. **Стюхина Г.А.** Близкие люди, или роль семьи в развитии ребенка [Электронный ресурс] / Г. А. Стюхина //

Педагогический университет «Первое сентября». – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://11ray.edusite.ru/DswMedia/em-01-017-a.pdf>.
9. Ткачева В.В. Технологии психологического изучения семей, воспитывающих детей с отклонениями в развитии [Электронный ресурс] / Ткачева В.В. // УМК "Психология". – 2006. – Режим доступа до ресурсу: <http://sdo.mgaps.ru/books/K17/M13/p2/1.pdf>.
10. Фромм Е. Мати чи бути? [Электронный ресурс] / Ерих Фромм // Український письменник. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: http://shron.chtyvo.org.ua/Fromm_Erich/Maty_chy_buty7.pdf.
1. Черников А.В. Системная семейная терапия / А. В. Черников. – Москва, 2001. – 208 с.
12. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – Спб: Питер, 2002. – 656 с.

References

- 1. Berns R.S.** Kineticheskiy risunok sem'i: vvedenie v ponimanie detej cherez kineticheskie risunki / Berns R.S., Kaufman S.H. – Moskva: Smysl, 2000. – 146 s.
- 2. Boulbi Dzh.** Detjam – ljubov' i zabotu // Psihologija razvitija. Hrestomatija/ Boulbi Dzh. – SPb.: Piter, 2001. – s.127-139.
- 3. Varga A.Ja.** Struktura i tipy roditel'skogo otnoshenija: avtoref. diss. kand. psihol. nauk: spec. 19.00.01 «Obshhaja psihologija, istorija psihologii» / A.Ja. Varga – Moskva, 1987. – 25 s.
- 4. Venger A.L.** Psihologicheskie risunochnye testy / A. L. Venger. – Moskva: Vlado-Press, 2003. – 160 s.
- 5. Zaharova G.I.** Psihologija semejnyh otnoshenij: uchebnoe posobie / G.I. Zaharova – Cheljabinsk: Izd-vo JuUrGU, 2009. – 63 s.
- 6. Mazurova N.V.** Vlijanie vnutri semejnyh otnoshenij na stanovlenie patologicheskikh chert lichnosti rebenka / N. V. Mazurova. // Defektologija: nauchno-metodicheskij zhurnal. – 2005. – №1. – S. 42–47.
- 7. Satir V.** Kak stroit' sebja i svoju sem'ju: Per. s angl.: uluchsh. izd./ V.Satir — M.: Pedagogika-Press, 1992. — 192 s.
- 8. Stjuhina G.A.** Blizkie ljudi, ili rol' sem'i v razvitii rebenka [Elektronnij resurs] / G. A. Stjuhina // Pedagogicheskij universitet «Pervoe sentjabrja». – 2014. – Rezhim dostupu do resursu: <http://11ray.edusite.ru/DswMedia/em-01-017-a.pdf>.
- 9. Tkacheva V.V.** Tehnologii psihologicheskogo izuchenija semej, vospityvajushhih detej s otklonenijami v razvitii [Elektronnij resurs] / Tkacheva V.V. // УМК "Психология". – 2006. – Rezhim dostupu do resursu: <http://sdo.mgaps.ru/books/K17/M13/p2/1.pdf>.
- 10. Fromm E.** Mати чи бути? [Elektronnij resurs] / Erih Fromm // Український письменник. – 2010. – Rezhim dostupu do resursu: http://shron.chtyvo.org.ua/Fromm_Erich/Maty_chy_buty7.pdf.
- 11. Chernikov A.V.** Sistemnaja semejnaja terapija / A. V. Chernikov. – Moskva, 2001. – 208 s.
- 12. Jejdemiller Je.G.** Psihologija i psihoterapija sem'i / Je. G. Jejdemiller, V. Justickis. – Spb: Piter, 2002. – 656 s.

Received 15.01.2016

Reviewed 26.02.2016

Accepted 29.03.2016

ЗМІСТ

Аксаміт Д.	Психологічне функціонування свідомості виховання дитини з недорозвитком у свідомості дослідження і вибіркового аналізу.....	5
Антибура Ю.О.	Нормативно-правове забезпечення організації індивідуального навчання дітей із комплексними порушеннями розвитку.....	38
Белова О. Б.	Вивчення поведінкової агресії у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	29
Боряк О.В.	Специфіка когнітивного компоненту мовленнєвої діяльності при розумовій відсталості.....	38
Гаврилова Н.С.	Класифікація порушень артикуляційної моторики.....	48
Галущенко В.І.	Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення.....	60
Глущенко І.І.	Методика формування лексико-семантичних явищ у молодших школярів із затримкою психічного розвитку (ЗПР).....	71
Гриненко О. М.	Особливості роботи над збагаченням словникового запасу учнів початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення в процесі вивчення розділу «будова слова» на уроках української мови.....	82
Дмитрієва І.В.	Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання.....	90
Дмитрієва О.І.	Дослідження проблеми формування правосвідомості особистості у спеціальній психолого-педагогічній літературі.....	96
Єжова Т.Є.	Освітня інтеграція дітей з порушеннями психофізичного розвитку як засіб реалізації їх права на освіту: педагогічні пошуки 20-30-х років ХХ ст.....	108
Єфименко М.М.	Корекція кистьових функцій у дітей з порушеннями психофізичного розвитку.....	122
Журавльова Л.С.	До проблеми корекції мовленнєвого розвитку молодших школярів із дисграфією.....	133
Зелінська-Любченко К.О.	Розвиток мовленнєвої діяльності дошкільників в умовах онто- та дизонтогенезу.....	144

Льїна Н. В.	Використання конотативних значень слів у комунікативно-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку.....	155
Керик О.Є.	Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	165
Кисличенко В. А.	Логопедичний супровід сім'ї в умовах груп корекції мовлення.....	176
Кібальна К.О.	Особливості діагностики міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	185
Кононова М. М., Степаниця Д. Ю.	Об'єктивація психологічних захистів у підлітків із заїканням у форматі активного соціально-психологічного пізнання.....	197
Косевская Б.	Вищий навчальний заклад як місце набуття педагогом компетенцій і професійної кваліфікації на прикладі Академії спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської.....	206
Лопатинська Н.А.	Трансдисциплінарний підхід до вивчення системних порушень мовлення.....	216
Луцько К. В.	Розвиток акустичної складової мовлення та її проєкція на попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.....	226
Манько О. Г.	Розвиток учнів з психофізичними порушеннями на уроках образотворчого мистецтва.....	242
Мартиненко І.В.	Прогнозування в комунікативній діяльності старших дошкільників із системними порушеннями мовлення.....	250
Мартинчук О.В.	Становлення і розвиток інклюзивної педагогіки як галузі педагогічного знання....	260
Миринова С.П.	Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції.....	280
Мороз О.А.	Проблеми розвитку уяви у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.....	289
Павлова Н.В., Тарасенко В.І., Дегтяренко Т.В.	Доцільність використання звукових нейромодуляцій в практиці ранньої корекції тяжких порушень мовлення у дошкільнят.....	302

Пилипенко О.М.	Особливості емоційного інтелекту молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	38
Притиковська С.Д.	Дослідження проявів аутичного спектру у дітей з сенсомоторною алалією.....	42
Прядко Л.О.	Актуальні проблеми диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі.....	47
Рибак О.А.	Проблеми виховання дітей в сім'ях батьків з інвалідністю.....	52
Савінова Н. В.	Проблеми підготовки майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.....	54
Синьова Є.П., Федоренко С.В., Федоренко І.В. Соколова Г. Б.	Вивчення стану сформованості дій самообслуговування в молодших дошкільників зі зниженим зором.....	58
Соколова Г. Б.	Актуальні питання психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дитину з обмеженими можливостями здоров'я.....	62
Тищенко В. В.	Логопедична тераностика: концепт нового напряму діагностики та корекції мовленнєвих порушень.....	68
Ткач О.М.	Тематика та зміст занять з формування семантичних полів слів на різних етапах реалізації корекційної методики.....	74
Хохліна О.П.	До проблеми суті категорії відображення у психології.....	79
Чопік О.В.	Роль інтерактивних методів у формуванні колективу інклюзивного класу.....	80

CONTENTS

Aksamit D.	Psychosocial functioning of the family, raising a child with disability, in the light of research and some selected analysis.....	5
Antibura J.	Regulatory support of the organization of individual training of children with complex violations of development.....	18
Belova O.	The study of the aggression of the junior schoolchildren with the disorders of speech development.....	29
Boryak O.	The specificity of a cognitive component in the speech activity at mental retardation.....	38
Gavrylova N.	Classification of articulatory movements disorders	49
Galushchenko V.	Application of innovative technologies in speech therapy correction work with children with speech disorders.....	62
Gluschenko I.	Methods for forming lexical-semantic phenomenon in primary school-aged children with mental retardation.....	71
Grynenko O.	Value of prosecution of semantics of words in the process of study junior schoolchildren from ТПМ of division «Structure of word» the lessons of the Ukrainian language.....	82
Dmitriyeva I.	Team Interaction Of Specialists In The Process Of Individual Support of Child Under Conditions Of Inclusive Education.....	90
Dmitriieva O.	The research of the problem of personal legal consciousness forming in special psychopedagogical literature.....	99
Yezhova T.	Educational integration of children with special educational needs as a way to realize their right to education: pedagogic researches in 20-30th years of the 20th century.....	108
Efimenko N.	Correction of hand functions of children with impaired mental and physical development.....	122
Zhuravlyova L.	To the subject of studying and speech correction of primary school students with dysgraphia.....	133
Zielinska-Lyubchenko K.	The development of speech activity in preschool children in the conditions of onto- and dysontogenesis.....	144
Ilina N.	Using connotative meanings of words in communicative speech activity of preschool age children.....	155

Keryk O.	Features of personal and social development of children with the general underdevelopment of speech.....	165
Kyslychenko V.	Logopedic Support for Families that Bring up a Child with Speech Disorders.....	176
Kibalna K.A.	Features of diagnostics of interpersonal relationships in families with children of the senior preschool age with the general underdevelopment of speech.....	185
Kononova M., Stepanytsia D.	Objectification psychological defenses in teenagers with stuttering in the form of active social psychological knowledge.....	197
Kosevskaja B.	Postsecondary institution as a place of pedagogues' acquisition of competences and professional qualifications at the subject of the Marya Gzhegozhevskya Academy of Special Pedagogy.....	206
Lopatynska N.	Trans-disciplinary approach for the study of system speech violations.....	216
Lutsko K.	The development of the acoustic component of speech and its projection for preventing and overcoming speech disorders in preschool and early school age.....	226
Manko E.	With the development of students psyhofyzychnymy disturbances in fine arts lessons	242
Martynenko I.	Prediction of communication activity by the senior preschool age children with system speech disorders.....	250
Martynchuk O.	Becoming and development of inclusive pedagogy as a branch of pedagogical knowledge.....	260
Myronova S.	Method's curative education and psychotherapy technologies in the corrective work with mentally retarded children.....	280
Moroz O.A.	Imagination development in senior preschool age children with general speech underdevelopment	289
Pavlova N., Tarasenko V., Degtyarenko T.	The feasibility of using sound neuro modulations in the practice of early correction of severe speech disorders in preschool children.....	302
Pylypenko O.	Peculiarities of emotional intelligence in the children of primary school age with speech disorders.....	316
Prytykovska S.	Manifestations of autistic disturbances in children with sensomotor alalia.....	327
Pryadko L.	Actual problems of differentiated teaching in inclusive educational establishment.....	340

Rybak O.	The problems of education of children in families of parents with disabilities.....	348
Savinova N.	Preparation problems of the future remedial teachers to work in the conditions of inclusive education institution.....	359
Synova Ye., Fedorenko S., Fedorenko I.	Study of the self-care actions of junior preschool age children with low vision.....	371
Sokolova A.	Actual questions psychological and pedagogical support families raising a child with limited possibilities of health.....	383
Tyshchenko V.	Theragnostics in Speech and Language Pathology: Concept of New Direction to Overcoming Speech-Language Disorders.....	393
Тkach O.	Scope and content of classes forming semantic fields of words at different stages of correction methods.....	402
Khokhlina A.	On the problem of essence of reflection in psychology.....	412
Chopic O.	The role of interactive methods in the formation of group of an inclusive class.....	423

**COLLECTION
OF SCIENTIFIC PAPERS**

**KAMYANETS-PODILSKY NATIONAL
IVAN OHYENKO UNIVERSITY
and
NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY**

**ACTUAL QUESTIONS OF THE
CORRECTIONAL EDUCATION**
(pedagogical sciences)

**Issue 7
Volume 1**

**Editor-in-charge
Science editor
Computer-aided makeup**

**V.M. Synyov
O.V. Havrylov
V.S. Romanyshyn**

Articles are given in the original language
Printed in author's redaction of the authors' makeup pages
Editorial staff does not always share opinions of the articles' authors

Full responsibility for the choice, accuracy of the given evidences, quotes,
economic-statistics data, specific names and other information rests with the
authors of the published articles.

Passed for printing 6.04.2016 p. Format 8 60x84/16
Offset paper. Typeface Times New Roman. Offset printing
Con. pr. side 26,6. Acc. edit. side 28,8 Circulation 300. Ord. 48

Finalized for publication and printed
in the publishing house PE "Medobory-2006"
32343, Khmelnytsky region, Kamyanets-Podilsky district,
v. Dovzhok, Radyanska street, 6a. Tel./fax: (03849) 2-20-79
Certificate of the member of publishing trade DK №3025 of the 09.11.2007.

Наукове видання

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

та

**НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. М.П. ДРАГОМАНОВА**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

(педагогічні науки)

Випуск 7

Том 1

**Головний редактор
Науковий редактор
Комп'ютерна верстка**

**В.М. Синьов
О.В. Гаврилов
В.С. Романишин**

Матеріали подані мовою оригіналу
Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів
Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за
підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку 6.04.2016 р. Формат 8 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 26,6. Обл. вид. арк. 28,8 Тираж 300. Зам. 48

Підготовлено до друку та надруковано
у видавництві ПП «Медобори-2006»
32343, Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н,
с. Довжок, пров. Радянський, 6а. Тел./факс: (03849) 2-20-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3025 від 09.11.2007 р.